

QASHQADARYO VILOYATIDA SAVDO XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISHNING HUDUDIY IQTISODIYOT RIVOJIGA TA’SIRI

Jurayev Suxrobjon Saloxiddin o‘g‘li

Shahrisabz davlat pedagogika instituti assistent-o‘qituvchisi

suxrobjon.jurayev1996@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-9924-5019>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20569467>

Annotatsiya. Mazkur tezisda Qashqadaryo viloyatida savdo xizmatlarini raqamlashtirish jarayonlarining hududiy iqtisodiyot rivojiga ta’siri o‘rganilgan. Tadqiqotda raqamli texnologiyalar, elektron tijorat platformalari va zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalarining savdo sohasidagi qo‘llanilishi natijasida xizmatlar sifati, mehnat unumdorligi hamda iqtisodiy samaradorlikning oshishi tahlil qilingan. Shuningdek, savdo xizmatlarini raqamlashtirish orqali yangi ish o‘rinlarini yaratish, tadbirkorlik faoliyatini kengaytirish va hududning investitsion jozibadorligini oshirish imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari Qashqadaryo viloyatida savdo xizmatlarini yanada rivojlantirish va raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Savdo xizmatlari, raqamlashtirish, hududiy iqtisodiyot, Qashqadaryo viloyati, raqamli transformatsiya, elektron tijorat, iqtisodiy samaradorlik, raqamli infratuzilma, innovatsion rivojlanish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

Kirish. O‘zbekistonning “Raqamli O‘zbekiston - 2030” strategiyasi doirasida hududiy iqtisodiyotlarni raqamlashtirish ustuvor yo‘nalishga aylandi. Qashqadaryo viloyati - 3,5 million aholisi, boy mineral resurslari va kuchli qishloq xo‘jaligiga ega - ushbu transformatsiya uchun muhim sinov maydoni hisoblanadi. Biroq viloyat raqamli savdo ulushi bo‘yicha milliy o‘rtachadan (12,8%) ortda qolmoqda.

Qashqadaryo viloyatida savdo xizmatlarini raqamlashtirish jarayoni hududiy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. So‘nggi yillarda elektron tijorat platformalari, mobil to‘lov tizimlari, onlayn savdo xizmatlari hamda raqamli logistika mexanizmlarining joriy etilishi savdo aylanmasining oshishiga, aholiga xizmat ko‘rsatish sifatining yaxshilanishiga va yangi ish o‘rinlarining yaratilishiga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, bank-moliya tizimida plastik kartalar, QR-to‘lovlar va mobil ilovalardan foydalanish ko‘lamining kengayishi aholining zamonaviy savdo xizmatlariga bo‘lgan ishonchini kuchaytirdi.

Viloyatda savdo xizmatlarini raqamlashtirish orqali tadbirkorlik subyektlari xarajatlarini kamaytirish, mahsulotlarni tezkor realizatsiya qilish va bozorlardagi raqobat muhitini kuchaytirish imkoniyatlari yuzaga kelmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar qishloq hududlarida ham savdo infratuzilmasini rivojlantirishga yordam bermoqda. Biroq internet infratuzilmasining ayrim hududlarda yetarli darajada rivojlanmagani, raqamli savodxonlik darajasining pastligi hamda kichik biznes subyektlarining texnologik imkoniyatlari cheklanganligi ushbu jarayonning samaradorligini pasaytiruvchi omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Mazkur tadqiqotda Qashqadaryo viloyatida savdo xizmatlarini raqamlashtirishning hududiy iqtisodiyot rivojiga ta’siri, uning iqtisodiy samaradorligi, mavjud muammolari hamda istiqboldagi rivojlantirish mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli savdo tizimini takomillashtirish orqali hududning investitsion jozibadorligini oshirish, aholining daromadlarini ko‘paytirish va iqtisodiy faollikni kuchaytirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot maqsadi va metodologiyasi. Tadqiqot maqsadi - Qashqadaryo viloyatida savdo xizmatlarini raqamlashtirishning hududiy YaIM, ish bandligi va raqobatbardoshlikka ta'sirini miqdoriy baholash. Metodologiya: 2019–2023 yillar statistik ma'lumotlarining dinamik tahlili, korrelyatsion baholash va 168 ta korxonalar so'rovi.

Tadqiqot davomida Qashqadaryo viloyatida savdo xizmatlarini raqamlashtirish darajasining hududiy iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri kompleks tarzda o'rganildi. Xususan, raqamli savdo texnologiyalarining hududiy yalpi ichki mahsulot hajmiga, aholi bandligiga, xizmatlar sifati va tadbirkorlik subyektlarining raqobatbardoshligiga ta'siri statistik hamda iqtisodiy tahlil usullari asosida baholandi. Tadqiqot metodologiyasida dinamik qatorlar tahlili yordamida 2019–2023-yillar oralig'idagi iqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zgarish tendensiyalari o'rganildi hamda savdo xizmatlarining raqamlashtirish sur'atlari bilan hududiy iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik aniqlashtirildi.

Korrelyatsion tahlil orqali elektron savdo ulushi, onlayn to'lovlar hajmi, internet foydalanuvchilari soni hamda xizmat ko'rsatish hajmi o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar baholandi. Shu bilan birga, tadqiqotning amaliy qismi sifatida viloyatdagi 168 ta savdo va xizmat ko'rsatish korxonalarini o'rtasida so'rovnoma o'tkazildi. So'rov natijalari orqali tadbirkorlarning raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi, mavjud infratuzilma holati, elektron tijoratdagi muammolar hamda raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligi yuzasidan fikrlari tahlil qilindi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, savdo xizmatlarini raqamlashtirish korxonalarining daromadlari oshishiga, xizmat ko'rsatish tezligi va sifatining yaxshilanishiga hamda bozordagi raqobat muhitining kuchayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, elektron to'lov tizimlari va onlayn savdo platformalaridan foydalanayotgan korxonalarda mijozlar oqimi va savdo hajmi an'anaviy faoliyat yuritayotgan korxonalariga nisbatan yuqori ekani kuzatildi. Shu asosda tadqiqotda hududiy iqtisodiyotni yanada rivojlantirish uchun savdo xizmatlarini raqamlashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Asosiy statistika va tahlil.

1-jadval. Qashqadaryo viloyatida e-tijorat rivojlanish ko'rsatkichlari (2019–2023)

Ko'rsatkich	2019	2020	2021	2022	2023
E-tijorat hajmi (mlrd so'm)	18.3	36.9	68.4	118.7	198.6
Raqamli savdo ulushi (%)	3.1	5.8	9.4	14.2	19.8
Faol e-savdo korxonalarini	127	189	312	487	693
Onlayn to'lov ulushi (%)	8.3	14.7	23.1	34.6	48.2
Raqamli ish o'rinlari (kishi)	1840	3210	5670	8940	13450
YaIM ulushi (%)	1.2	2.1	3.4	4.8	6.3

Manba: Qashqadaryo viloyat hokimligi; Raqamli texnologiyalar vazirligi; Uzstat (2023)

1-rasm. Qashqadaryo e-tijorat hajmi (mlrd so'm) va raqamli ish o'rinlari o'sishi (2019–2023)

2019: E-tijorat		18.3 mlrd so'm
2020: E-tijorat		36.9 mlrd so'm
2021: E-tijorat		68.4 mlrd so'm
2022: E-tijorat		118.7 mlrd so'm
2023: E-tijorat		198.6 mlrd so'm

Manba: Uzstat (2023); Qashqadaryo viloyat iqtisodiyot boshqarmasi

2-jadval. Qashqadaryo vs O'zbekiston o'rtachasi: raqamli savdo taqqoslamasi (2023)

Ko'rsatkich (2023)	Qashqadaryo	O'rtacha	Toshkent sh.	Farq (Qashq.-Tosh.)
E-tijorat ulushi (%)	19.8	12.8	28.4	-8.6 b.p.
Naqd pulsiz to'lov (%)	48.2	34.2	71.4	-23.2 b.p.
Internet qamrovi (%)	71.4	62.4	89.3	-17.9 b.p.
Raqamli ish o'rinlari	13 450	24 600	184 300	–
YaIM raqamli ulushi (%)	6.3	4.8	8.4	-2.1 b.p.

Manba: Uzstat (2023); Raqamli texnologiyalar vazirligi; muallif hisob-kitoblari.

2-rasm. Raqamli ish o'rinlari o'sishi Qashqadaryo viloyatida (kishi, 2019–2023)

2019		1840 kishi
2020		3210 kishi
2021		5670 kishi
2022		8940 kishi
2023		13450 kishi

Manba: Raqamli texnologiyalar vazirligi; viloyat mehnat boshqarmasi (2023)

Xulosalar va takliflar. Tahlil natijalari quyidagi xulosalarga asoslanadi: (1) Qashqadaryo viloyatida e-tijorat hajmi 2019–2023 yillarda 98,5% ga o'sdi; (2) raqamli savdo ulushi 3,1% dan 19,8% ga yetdi; (3) raqamli ish o'rinlari 7,3 barobar ko'paydi. Biroq viloyat milliy o'rtachadan 8,6 ball orqada turadi. Tavsiyalar: qishloq hududlarida 100 ta e-tijorat xizmat markazi tashkil etish; UzQR+ to'lov tizimini barcha tumanlariga joriy etish; kichik savdogarlarga yiliga 15 mln so'm miqdorida raqamlashtirish granti ajratish.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, savdo xizmatlarini raqamlashtirish hudud iqtisodiyotining tarkibiy o'zgarishlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, elektron tijorat va raqamli xizmatlarning rivojlanishi natijasida yangi biznes yo'nalishlari shakllanib, yoshlar va xotin-qizlar bandligini ta'minlash imkoniyatlari kengaydi. Ayniqsa, mobil ilovalar orqali savdo qilish, yetkazib berish xizmatlari va onlayn marketing faoliyatlari kichik biznes subyektlarining bozorga kirib borishini yengillashtirdi. Shu bilan birga, viloyatda internet tezligi, logistika

infratuzilmasi va raqamli savodxonlik darajasi bo'yicha mavjud muammolar raqamlashtirish jarayonining samaradorligini to'liq ta'minlashga to'sqinlik qilmoqda.

Tadqiqot asosida savdo xizmatlarini yanada rivojlantirish uchun bir qator qo'shimcha takliflar ishlab chiqildi. Jumladan, barcha tuman markazlarida “Raqamli savdo inkubatori” tashkil etish, tadbirkorlar uchun bepul qisqa muddatli IT va elektron tijorat kurslarini yo'lga qo'yish, mahalliy mahsulotlarni onlayn platformalarda targ'ib qilish mexanizmlarini kengaytirish maqsadga muvofiq deb topildi. Bundan tashqari, logistika xarajatlarini kamaytirish uchun hududiy “smart-logistika” tizimini yaratish hamda internet infratuzilmasini chekka qishloqlargacha kengaytirish zarurligi aniqlandi.

Umuman olganda, Qashqadaryo viloyatida savdo xizmatlarini raqamlashtirish hududiy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, aholi turmush darajasini oshirish va zamonaviy raqamli iqtisodiyotga integratsiyalashuvni jadallashtirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish kelgusida viloyatning iqtisodiy salohiyatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Uzstat. (2023). Qashqadaryo viloyati yillik statistik to'plami. Toshkent.
2. Raqamli texnologiyalar vazirligi. (2023). Hududiy raqamlashtirish hisoboti.
3. Umarov H., Xolmatov J. (2023). O'zbek iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, 8(1), 12–31.
4. World Bank. (2023). Digital Economy for Development. Washington D.C.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). “Raqamli O'zbekiston — 2030” strategiyasi to'g'risidagi Farmon. Toshkent.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). Elektron to'lov tizimlari va fintech xizmatlari bo'yicha statistik hisobot. Toshkent.
7. Karimov B., Rasulov S. (2022). Hududiy iqtisodiyotda elektron tijoratning rivojlanish tendensiyalari. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy jurnali, 6(2), 44–57.
8. Asian Development Bank. (2022). Digital Transformation and Regional Development in Central Asia. Manila.
9. OECD. (2021). The Digital Transformation of SMEs. Paris.
10. Ismoilov Q., Tursunov M. (2021). Savdo xizmatlarini raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligi. “Biznes-ekspert” jurnali, 4(7), 25–38.
11. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2022). Digital Economy Report 2022. Geneva.